

Borislav Đukanović, Jasmina Knežević–Tasić

Beograd

UDK 316.535:613.83 (497.11+497.16)

Srbija

PREDIKCIJA FAKTORA RIZIKA ZA ZA BIHEVIORALNE ZAVISNOSTI U CRNOJ GORI I SRBIJI PRIMENOM BINARNE LOGISTIČKE REGRESIJE

PREDICTION OF RISK FACTORS FOR BEHAVIORAL ADDICTIONS IN MONTENEGRO
AND SERBIA USING BINARY LOGISTIC REGRESSION

ABSTRACT The aim of this exploratory study is to examine the direction and degree of correlation between risk factors and dependence on psychoactive substances and behavioral addictions, as well as the degree of prediction of risk factors for the occurrence and development of these addictions in Montenegro and Serbia. We were also interested in whether any differences could be identified between the samples in this respect. Taken as a whole, the most significant and most common predictions in both samples for the occurrence and development of addiction to psychoactive substances and behavioral addictions are those risk factors that include antisocial and antisocial behavior, or ultimately aggressive behavior of varying degrees and intensity. The set of predictors that significantly increase the chances of developing Internet sex addiction is similar to that of gambling, only the strength of individual predictors is lower. This is not a coincidence, because the strong association of gambling, sex and Internet sex was highlighted. They also have in common some essential personality traits, and above all, increased aggression and readiness for action by people addicted to Internet sex. We can conclude that the propensity for aggressive behavior is a common denominator of a strong prediction of addiction with great addictive potential, among which alcohol, Internet sex, gambling and sex are dominant.

Key words: risk factors, behavioral dependencies, binary logistic regression.

APSTRAKT Cilj ove eksplorativne studije je ispitivanje smjera i stepena povezanosti između faktora rizika i zavisnosti od psihoaktivnih supstanci i bihevioralnih zavisnosti kao i stepena predikcije faktora rizika za nastanak i razvoj ovih zavisnosti u Crnoj Gori i Srbiji. Takođe, interesovalo nas je da li se među uzorcima u navedenom pogledu mogu utvrditi i eventualne razlike. Posmatrajući u celini, najznačajnije i najčešće predikcije u oba uzorka za nastanak i razvoj zavisnosti od psihoaktivnih supstanci i bihevioralnih zavisnosti imaju oni faktori rizika koji sadrže asocijalno i antisocijalno ponašanje, odnosno u krajnjem slučaju agresivno ponašanje različitog stepena i inteziteta. Skup prediktora koji značajno povećavaju izgleda za javljanje zavisnosti od Internet seksa sličan je onom za kocku, samo je snaga pojedinih prediktora manja. Ovo nije slučajno jer je isticana jaka asocijacija kocke, seksa i Internet seksa. Zajedničke su im i neke esencijalnije crte ličnosti, a pre svega povećana agresivnost i spremnost na akciju osoba zavisnih od Internet seksa. Možemo zaključiti da je sklonost agresivnom ponašanju zajednički imenitelj jake predikcije zavisnosti sa velikim zavisničkim potencijalom među kojima su alkohol, Internet seks, kocka i seks dominantni.

Ključne reči: faktori rizika, bihevioralne zavisnosti, binarna logistička regresija.

Cilj ove eksplorativne studije je ispitivanje smjera i stepena povezanosti između faktora rizika i zavisnosti od psihoaktivnih supstanci i bihevioralnih zavisnosti kao i stepena predikcije faktora rizika za nastanak i razvoj ovih zavisnosti u Crnoj Gori i Srbiji. Takođe, interesovalo nas je da li se među uzorcima u navedenom pogledu mogu utvrditi i eventualne razlike.

U istraživanje su uključene dve grupe faktora rizika: porodični i poremećaji psihosocijalnog razvoja ispitanika. Od porodičnih faktora rizika ispitivali smo postojanje zlostrebe i zavisnosti od psihoaktivnih supstanci (nikotinizam, alkoholizam, razdvajanje i razvod roditelja, duševna bolest, samoubistvo, prostitucija, ubistvo, kriminalitet i druge socijalno – patološke pojave među članovima roditeljskih porodica alkoholičara, neusklađenost emocionalno-vaspitnih metoda oca i majke prema ispitanicima, ozbiljni sukobi ispitanika sa jednim ili oba roditelja zbog nerazumevanja, zatim zanemarivanja i zlostavljanja ispitanika od strane jednog ili oba roditelja.

Zatim smo ispitivali poremećaje psihosocijalnog razvoja u detinjstvu i ranoj mladosti. Oni uključuju pitanja o sklonosti svađama i tučama, nedostatku interesovanja za školu, ozbiljnim smetnjama u učenju (pre svega nemogućnosti održanja koncentracije i pažnje – prim. autori).

U istraživanje je bilo uključeno 11 bihevioralnih zavisnosti od: video-igrica, televizije, Fejsbuka, ljubavnog partnera, rada, hrane, Interneta, seksa, mobilnih telefona, kocke i Internet seksa, kao i za pet grupa zavisnosti od psihoaktivnih supstanci: od duvana, alkohola, marihuane, opijata i psihostimulansa.

Uzorci Uzorak za crnogorsko istraživanje sačinjavaju tri poduzorka – poduzorak od 903 (61,5%) učenika osmih razreda osnovnih i svih razreda srednjih škola od 13 do 19 godina, poduzorak mladih od 20 do 30 godina od 279 (19,0) ispitanika i poduzorak odraslih od 287 (19,3%) ispitanika od 31 do 78 godina. Prvi poduzorak ima karakteristike neproporcionalnog, stratifikovanog, kvotnog i slučajnog uzorka, a drugi i treći stratifikovanog, proporcionalnog, kvotnog i slučajnog.

Uzorak za srpsko istraživanje sačinjavaju tri poduzorka – poduzorak od 1636 (55,51%) učenika osmih razreda osnovnih i svih razreda srednjih škola od 13 do 19 godina, poduzorak mladih od 20 do 30 godina od 579 (19,65%) ispitanika i poduzorak odraslih od 773 (24,84%) ispitanika od 31 do 69 godina. Prvi poduzorak ima karakteristike neproporcionalnog, stratifikovanog, kvotnog i slučajnog uzorka, a drugi i treći stratifikovanog, proporcionalnog, kvotnog i slučajnog.

Instrumentarijum istraživanja sadrži 11 upitnika za jedanaest bihevioralnih zavisnosti, dok su epidemiološki podaci o raširenosti psihoaktivnih supstanci dobijeni na osnovu ispitivanja nekoliko reprezentativnih indikatora. Instrumentarijum sadrži još 17 pitanja o socijalno-demografskim varijablama i faktorima rizika. Ukupan broj pitanja u svim navedenim oblastima je 242. Važno je napomenuti da su u oba uzorka primenjeni potpuno identični upitnici.

Metod Da bismo ispitali stepen i smer povezanosti između faktora rizika i bihevioralnih zavisnosti, odnosno zavisnosti od psihoaktivnih supstanci koristili smo binarnu logističku regresiju.

Rezultati

Kao što smo ranije pomenuli, nas je interesovao ne samo smer i stepen povezanosti između faktora rizika i zavisnosti od psihoaktivnih supstanci i bihevioralnih zavisnosti već i stepen predikcije faktora rizika za nastanak i razvoj ovih zavisnosti. Time smo dobili potpuniju i precizniju sliku dejstva faktora rizika i u kvantitativnom i u kvalitativnom smislu. U tom cilju primenili smo binarnu logističku regresiju, na osnovu koje smo dobili značajne predikcije za alkohol i duvan i sedam nehemijskih zavisnosti: od ljubavnog partnera, hrane, Interneta, seksa, mobilnih telefona, kocke i Internet seksa. Prikaz statistika binarne logističke regresije zahtevao bi veliki prostor. Potencijalno zainteresovane čitaoce stoga upućujemo na obimnu monografsku studiju koja će u izdanju CANU ove godine biti publikovana pod nazivom „Bihevioralne zavisnosti u Crnoj Gori i Srbiji.“

Analizom statistika binarne logističke regresije utvrdili smo da najjače predikcije za većinu od pomenutih bihevioralnih zavisnosti u oba uzorka imaju oni faktori rizika koji opisuju asocijalno i, naročito, antisocijalno ponašanje ispitanika u detinjstvu i ranoj mladosti, nešto više u srpskom nego u crnogorskom uzorku. Analizirajmo u tom pogledu naizmenično crnogorski i srpski uzorak.

U crnogorskom uzorku asocijalno i antisocijalno ponašanje nije prediktivno za zavisnost od nikotina.

Ispitanici u srpskom uzorku, koji su bili skloni tučama u mladosti, dvostruko su češće zavisni od nikotina, a ako su dolazili u sukob sa zakonom čak trostruko češće.

U crnogorskom uzorku ispitanici koji su bili skloni svađama i tučama u detinjstvu i ranoj mladosti imali su dva puta veće izgleda da postanu zavisni od alkohola, a ako su dolazili u sukob sa zakonom za dva i po puta.

Ispitanici u srpskom uzorku koji su u detinjstvu i mladosti bili skloni svađama dva puta češće su imali izgleda da budu alkoholičari, a ako su bili skloni i tučama čak tri puta.

U crnogorskom uzorku ispitanici koji su bili skloni tučama imaju pet puta veće izgleda da budu zavisni od marihuane, a ako su dolazili u sukob sa zakonom čak šest puta.

Oni koji su dolazili u sukob sa zakonom zbog kriminalnih aktivnosti čak više od šest puta imaju veće izgleda da postanu zavisni od marihuane.

U crnogorskom uzorku asocijalno i antisocijalno ponašanje ne prediktuju zavisnost od ljubavnog partnera.

Ispitanici u srpskom uzorku koji su bili skloni svađama imaju dvostruko veće izgleda da postanu zavisni od ljubavnog partnera.

Ispitanici u crnogorskom uzorku koji su u detinjstvu bili skloni svađama za 1.7 puta su imali veće izgleda da postanu zavisni od Interneta, a u srpskom ako su bili skloni svađama i tučama za trećinu.

U crnogorskom uzorku ispitanici koji su dolazili u sukob sa zakonom za 1,7 puta su imali veće izgleda da postanu zavisni od mobilnih telefona, a u srpskom skoro dva puta.

Ispitanici u srpskom uzorku koji su bili skloni svađama u djetinjstvu i ranoj mladosti dvostruko češće su imali veće izgleda da postanu zavisnici od mobilnih telefona.

Ispitanici u crnogorskom uzorku ukoliko su bili skloni tučama ili dolazili u sukob sa zakonom skoro dva i po puta su bili skloniji kocki.

Ispitanici u srpskom uzorku koji su u ranoj mladosti bili skloni tučama dvostruko češće su zavisni od kocke, a ako su imali sukobe sa zakonom zbog kriminalnih aktivnosti čak četverostruko.

U crnogorskom uzorku ispitanici koji su u detinjstvu i ranoj mladosti bili skloni tučama ili su dolazili u sukob sa zakonom skoro dva i po puta su imali veće izgleda da budu zavisni od Internet seksa.

Najzad, ispitanici u srpskom uzorku koji su u mladosti bili skloni tučama dvostruko češće su imali izgleda da budu zavisni od Internet seksa.

Kada je reč o radu, hrani, a djelimično i Internetu, agresivnost nije značajno izraženiji prediktivni faktor od drugih, gdje više dolaze do izražaja neurotski i socijalno-patološki fenomeni.

Alkohol i duvan su u oba uzorka pre svega prediktivni za nikotinizam i alkoholizam, a u širem smislu i za zavisnosti od psihoaktivnih supstanci.

Neadekvatne emocionalno-vaspitne relacije sa ocem, a posebno sa majkom za zavisnosti od supstanci i aktivnosti imaju veći značaj u crnogorskom nego srpskom uzorku, ali i kada je reč o neadekvatnim emocionalno-vaspitnim relacijama oba roditelja.

Stidljivost i povučenost su fenomeni koji su znatno prediktivniji za nastanak i razvoj zavisnosti od supstanci i aktivnosti u crnogorskom nego u srpskom uzorku.

Što se tiče varijabli koje se odnose na školski uspeh i smetnje u učenju među uzorcima nema većih razlika u pogledu predikcije zavisnosti, osim što crnogorski učenici pokazuju nešto veću nezainteresovanost za učenje i nešto više imaju smetnje u učenju kao prediktivne za zavisnička ponašanja nego u srpskom uzorku.

Posebno bismo skrenuli pažnju na neke paradoksalne nalaze u crnogorskom uzorku, ali samo na prvi pogled. Vidjeli smo da ispitanici u crnogorskom uzorku koji su imali roditelje nikotinomane imaju za 50% manje izgleda da budu zavisni od rada, a za 64% manje izgleda da budu zavisni od hrane ako su im se roditelji razveli. Najmanje je očekivan rezultat da crnogorski ispitanici, koji u roditeljskim porodicama nisu iskusili nijednu socijalno-patološku pojavu, imaju četiri puta veće šanse da postanu zavisni od seksa. Najzad, ispitanici u crnogorskom uzorku koji su imali roditelje nikotinomane imaju za 40% manje izgleda da postanu zavisni od mobilnih telefona. Iako u svim ovim paradoksalnim, atipičnim situacijama deluju različiti patološki obrasci, čini se da ovi ispitanici, bez obzira na psihopatološke konstelacije koje se nalaze u pozadini, razvijaju jedinstvene natkompenzacione obrasce, kojima se, po našem uverenju, prvenstveno može objasniti pozitivno „razrešenje“ ovih psihopatoloških porodičnih konstelacija.

Posmatrajući u celini, najznačajnije i najčešće predikcije u oba uzorka za nastanak i razvoj zavisnosti od psihoaktivnih supstanci i bihevioralnih zavisnosti

imaju oni faktori rizika koji sadrže asocijalno i antisocijalno ponašanje, odnosno u krajnjem slučaju agresivno ponašanje različitog oblika i inteziteta.

Skup prediktora koji značajno povećavaju izgleda za javljanje zavisnosti od Internet seksa, sličan je onom za kocku, samo je snaga pojedinih prediktora manja. Ovo nije slučajno jer smo ranije često isticali jaku asocijaciju kocke, seksa i Internet seksa [9]. Zajedničke su im i neke esencijalnije crte ličnosti, a pre svega povećana agresivnost i spremnost na akciju osoba zavisnih od Internet seksa [10, 14, 12, 13]. Takođe, ovaj skup koji značajno prediktuje i zavisnost od alkohola, duvana i marihuane prediktuje i zavisnost od kocke [2, 14, 15, 8, 16, 17, 18, 7, 6, 3, 4, 5, 1]. S druge strane, skup prediktora, koji opet uključuju i agresivno ponašanje, prediktuje zavisnost od seksa, Internet seksa i zavisnost od psihoaktivnih supstanci [11]. Možemo zaključiti da je sklonost agresivnom ponašanju zajednički imenitelj jake predikcije zavisnosti sa velikim zavisničkim potencijalom među kojima su alkohol, Internet seks, kocka i seks dominantni. Međutim, samo na njih se ne može ograničiti.

L i t e r a t u r a

- Becona E (1993), „The Prevalence of Pathological Gambling in Galicia (Spain)“, *Journal of Gambling Studies*, 1993; 9: 353–369
- Black WB, Moyer T (1998), „Clinical Features and Psychiatric Co morbidity of Subjects With Pathological Gambling Behavior“, *Psychiatric Services* 49: 1434–1439.
- Bondolfi G, Osiek C, Ferrero F (2000), „Prevalence Estimates of Pathological Gambling in Switzerland“, *Acta Pscyhiatrica Scandinavica*, 2000; 101: 473–475.
- Christenson GA, Faber RJ, de Zvaan M, Raymond NC, Specker SM, Edern MD, at al. (1994), „Compulsive Bying: Descriptive Characteristics and Psychiatrics Comorbidity“, *The Journal of Clinical Psychiatry*, 55(1):5–11.
- Davis CM, Bauserman R (1994), „Exposure to Sexual Explicit Materials: An Attitude Change Perspective“ in *Annual Review of Sex Research Vol IV* (1993).
- Desai RA, Desai MM, Potenza MN (2000), „Gambling, Health and Age: Data from the National Epidemiologic Survey on Alcohol and Related Conditions“, *Psychology of Addictive Behaviors*, 2000; 21: 431–440.
- Feigelman W, Wallisch LS, Lesieur HR (1998), „Problem Gamblers, Problem Substance Users, and Dual Problem Individuals: An Epidemiological Study“, *American Journal of Public Health* 88(3):467–470.
- Griffiths M „Internet Addiction: Does it Really Exists?“ in *Psychology and the Internet: Intrapersonal – Interpersonal and Transperental Implications*, ed Jayne, Gackebach, San Diego: Academic Press: (61–75).
- Hirschi T, Gottfredson M (2001), „Control Theory and Life Course Perspective“ in Piqero A, Mazerolle P (editors), *Life Course Criminality: Contemporary and Classic Readings* (pp.229–241), Belmont, California: Wadsworth.
- Kornhauser R (1978), *Social Sources of Delinquency*, Chicago Ill: University of Chicago Press.

- Lejoux M, Ades J, Tassain V, Solomon J (1996), „Phenomenology and Psychopathology of Uncontrolled Buying“, *American Journal of Psychiatry*, December 153(12): 1524–1529
- Lesieur HR, Rosenthal RJ (1991), „Pathological Gambling: A Review of the Literature (Prepared for the American Psychiatric Association Task Force on DSM-IV Committee on Disorders of Impulse Control Not Elsewhere Classified)“, *Journal of Gambling Studies*, 1991;7: 5–39
- Natoneyer RG, Burton S, Cole LK, Williamson DA, Zucker N, Bertman L, Diefenbach G (1998), „Characteristic and Beliefs Associated With Probable Pathological Gambling: A Pilot Study“, *Journal of Public Policy & Marketing*, 1998; 17: 147–160.
- Potenza MN (2001), „The Neurobiology of Pathological Gambling“, *Seminars in Clinical Neuropsychiatry*, 6(3): 217–226.
- Potenza MN, Steinberg MA, Wu R, Rounsaville BJ, O'Malley SS (2006), „Characteristics of Older Adult Problem Gamblers Calling a Gambling Helpline“, *Journal of Gambling Studies*, 2006; 22: 241–254.
- Sampson R, Laub J (1990), „Crime and Deviance Over the Life Course“, *American Sociological Review* 55: 609–627.
- Slutske WS, Eisen S, True WR, Lyons MJ, Goldberg J, Tsuang M (2000), „Common Genetic Vulnerability for Pathological Gambling and Alcohol Dependence in Men“, *Archives of General Psychiatry* 57(7): 666–673.
- Shaffer HJ, Korn DA (2002), „Gambling and Related Mental Disorders: A Public Health Analysis“ in *Annual Review of Public Health* (Vol. 23: 171–212), Palo Alto: Annual Reviews, Inc.
- Yen J, Ko C, Yen C, et al. (2007), „The Co morbid Psychiatric Symptoms of Internet Addiction: Attention Deficit and Hyperactivity Disorder (ADHD), Depression, Social Phobia and Hostility“, *Journal of Adolescent Health* 41:93–98.